

פסוקים - שקלים תשס"ב
המשכון שיציל את עם ישראל ויחזור אליו לעתיד לבוא

"אלה פקודי המשכון משכון העדות" (לח. נא)

"המשכון משכון - שני פעמים, רמז למשכון שנתמשכון בשני חורבנין על עוונותיהן של ישראל" (רש"י)

11
כאן
ה

פלא גדול הוא זה! איזה טעם יש להזכיר את החורבנות הצפויים בעתיד - דוקא עתה, כאשר חונכים את המשכון? נתאר לעצמנו: וכי יעלה על דעתו של הרב העומד מתחת לחופה ומביט בכתובה, לפנות לחתן ולומר לו בהתפעלות: אה! כמה נאה כתב ידו של הסופר שכתב כתובה זו! המלצתי לך שבכל פעם שתצטרך כתובה נוספת - אל תזמין אלא סופר מוצלח זה!"?

וכך גם בעניינינו: וכי לא מצא הכתוב מקום מתאים ומוצלח יותר להזכיר את שני החורבנות - אלא בשעה זו, ביום חתונתו וביום שמחת ליבו, ביום חנוכת המשכון, יום השראת השכינה ויום שעליו אמרו חז"ל (שבת פז:): שנטל עשר עטרות!?

הקושיא נפלאה, ואף התירוץ - אותו אמר הגאון רבי אלכסנדר זושא אלישביץ, בעל "אלף המגן" (גאון ודרשן מופלא, רב בצאריי וחוטימסק שברוסיא, ובסוף ימיו רב בתלאביב):

משל למה הדבר דומה - לאדם שהיה צריך לנסוע לאפריקה, יבשת רחוקה ומסוכנת, שבה - כך ידע - עלול הוא לפגוש באחד משבטי הפראים שרבים כמותם שוכנים באפריקה. בטרם יצא למסעו, ציוה על בני ביתו להקפיד היטב שלא ימצאו במזוודותיו דברים יקרי ערך או תכשיטי זהב ויהלומים. ואף הוא הקפיד מאוד להסיר מעל ידו את שעון הזהב שלו, ואת כיסו בדק היטיב כדי לוודא שאין בהם דבר בעל ערך, מלבד סכום הכסף הנחוץ להוצאות הנסיעה.

גדולה היתה אכזבתו כאשר בתחנה הראשונה שבה השתכן בפונדק דרכים מצא כי באחד מתיקיו נותרה טבעת זהב שבה היה משובץ יהלום ענק ומרהיב. הוא כעס מאוד על בני ביתו, אך לא היתה לו כל ברירה, לשוב על עקבותיו לא היה יכול, ועל כן נאלץ להשלים עם העובדה שיהיה עליו לנהל את מסעו בזהירות, להשתדל שלא תאבד הטבעת היקרה ולהתפלל שלא יפגוש בחבורת פראים חסרי מצפון שישדדו ממנו.

ואכן, הטבעת לא אבדה וגם בפראים לא פגש, אך לעומת זאת מספר ימים לאחר בואו לאפריקה נדבק כנראה באחת המחלות השכיחות ביבשת ונפל למשכב כשהוא חולה מסוכן. למזלו הטוב יכול היה למשכון את הטבעת, ובכסף הרב שקיבל תמורתה לשכור רופא מקומי מומחה שטיפל בו בנאמנות. תוך מספר שבועות החלים, התאושש וכאשר קם ממיטת חוליו הרויח את סכום הכסף הנדרש, סילק את החוב וקיבל לידיו שוב את הטבעת. רק אז הבין כי אירע לו נס מן השמיים, והטבעת שנשכחה הצילה את חייו.

וכך גם בעניין החורבנות. ידועה דרשת חז"ל (שהובאה ברש"י קידושין לא:): על הפסוק (תהלים עט, א) "מזמור לאסף אלוקים באו גויים בנחלתך" - קינה לאסף מיבעי ליה? (כלומר: מכיוון שבאו גויים בנחלת ה' - לא מזמור, אלא קינה צריך היה לומר?) אלא, אסף אמר שירה על שכילה הקב"ה חמתו בעצים ובאבנים שבביתו, ומתוך כך הותיר פליטה בישראל, שאלמלא כך, לא נשתיר משונאי ישראל שריד.

ואם כן, מזמורו של אסף דומה הוא לשמחתו של אותו נוסע לאפריקה ששמח על הטבעת שהצילה אותו מרדת שחת, ואף המקדש, שעליו שפך הקב"ה את חמתו, הציל את ישראל.

וזה מה שהובטח לנו בפסוק זה - שאף שעתיד המשכון להתמשכון בעוונותיהן של ישראל, מובטח לנו שבאחרית הימים נזכה לפדות את המשכון בשמחה וישוב לנו בית קדשנו ותפארתנו, במהרה בימינו!

1

שם חכמה (3)

שם, שם כאשר משחת את אביהם.
יחזק דעל מעלת אהרן לא היה משה מתקנא
שהיה נביא ומלך (דברים לג, ה) וכהן גדול
(זבחים קא, ב). אבל על מעלת בניו אמרו
"אל תקרב הלום" (שמות ג, ה) — ביקש
(משה) שיעמידו ממנו כהנים ומלכים. א"ל
הקב"ה "אל תקרב הלום", כלומר לא יהיו
בניך מקריבין שכבר מתוקנת הכהונה לאהרן
אחיד — שמות רבה ד, ו). ואם כן אולי
לא ימשח אותם בשמחה רבה ובלב שלם. לכן
אמר "ומשחת אותם" — אותם מרצון גמור
— כאשר משחת את אביהם".

שם חכמה (5)

ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח ויתן את
מסך שער החצר ויכל משה את המלאכה.
צריך ביאור למה בכל הפרשה כולה כשמונה
הולך סדר הקמת המשכן וכליו מסיים בכל
פרט ופרט כאשר צוה ה' את משה, כמו שאמר
ויקם משה את המשכן ויתן את אדניו וכו' כאשר
צוה ה' את משה וכן בכל פרט ופרט דוק

ותשכח, ומאי שנא הכא בחצר דלא סיים כן
אלא ויכל משה את המלאכה. ואפשר לומר על
פי דברי רש"י ז"ל והוא ממדרש תנחומא לעיל
בפסוק ויביאו את המשכן אל משה, אמר לו
משה להקב"ה איך אפשר הקמתו על ידי אדם
אמר ליה עסוק אתה בידך נראה כמקימו והוא
בזקף וקם מאליו וזו שנאמר הוקם המשכן הוקם
מאליו. והענין בזה נראה, כי ידוע ממדרש
וספרים שהמשכן וכליו כולם רמוזים נפלאים
להאדם הישראלי לדעת על פיהם איך ישלים
את נפשו לה' וכל עניני הבית המה מורים
להעם האיך ינהגו על פי התורה וחקותיה.
וכבר פירשו המפרשים ביחזקאל סי' מג דהיינו
דאמר ה' להנביא, "אתה בן אדם הגד את בית
ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם", כי צורת
הבית ותכונתו וכל חקותיו מכוונות להשלמת
הנפש באופן היותר נעלה ובהשכילם לצורת
הבית ימצאו בעצמם כמה רחוקים המה מהשלמות
הרצויה ויכלמו מעונותיהם, ועיין מה שכתבתי
אצלי בפרשת תרומה לפרש על דרך זה ככל
אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת
תבנית כל כליו וכן תעשו, היינו ששלחן מזבח
ומנורה רומזים לתורה ועבודה וגמילות חסדים,
וכן תעשו כי זה כל האדם.

ובצלאל בן אוּרִי בן חור למטה יהודה. בצלאל
על שם חכמתו נקרא, כלים שאעשה
להיכן אכניסם (ברכות נה, א), וקשה וכי משה
רבנו ע"ה לא ידע מזה, ולמה בפרשת תרומה
באמת הקדים השי"ת ארון וכלים. ויש לומר
על פי המדרש בשעה שהקדימו ישראל נעשה
לנשמע אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה. הענין
כי קודם חטא העגל נתעלו ישראל על ידי
נעשה ונשמע, ולא חקרו ולא דרשו איך נעמוד
בזאת התורה, ומי שנהוג כך גם הקב"ה עושה
עמו למעלה מן הטבע, ואין לשאול היכן אכניסם
באמת תורה ומצוה למעלה מהטבע ומקום
הארון אינו מן המדה (יומא כא, א). על כן
בשעה שאמרו נעשה ונשמע שפיר אמר הקב"ה
ויקחו לי תרומה מה שאין כן לאחר העגל.
אמנם משה רבנו ע"ה בשעת העגל היה בשמים
ושם לא הגיע הפגם, כי לא היו ראויין לאותו
מעשה, על כן אמר לו הקב"ה לך רד,
כסבור משה רבנו ע"ה שעדיין העולם הישן
קדושה בתקפה בבחינת זה אלי, על כן אמר
משה רבנו ע"ה כראשונה, אך בינתים נעלמה
הקדושה ולא היה רק אל קל, על כן שאל
בצלאל להיכן אכניסם והיינו בצל אל היית.

שם חכמה (6)
(מ, לג) ויקם את החצר סביב
למשכן ולמזבח ויתן את מסך שער
החצר ויכל משה את המלאכה.

ודבר תימה הוא, שהרי בכל הפרשה
כשמזכיר עשיית כל דבר ודבר, כתוב לבסוף
שהוא "כאשר צוה ה' את משה", כן הוא
באהל ובארון ושולחן ומנורה וכל דבר הכתוב
בפרשה, בלי יוצא מן הכלל, [סי"ה עשרים
פעמים מזכיר כאשר צוה ה' את משה], וכאן
בסוף הפרשה כשהקים את החצר אינו נזכר
שהיה "כאשר צוה ה' את משה".

ויש לומר שהרי אמר קרא (תרומה כה, ב)
"ויקחו לי" לשמי, וכן נאמר (שם ח) "ועשו לי
מקדש" פי לשמי, וכבר ביארנו (לעיל כה, ב)
שבעשיית המשכן לא שייך הכלל שלעולם
יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה
שמתוך שלא לשמה בא לשמה, כי בבנין
המשכן צריך הכל להיות לכתחלה לשמה, לכן
בכל פרטי עשיית המשכן נאמר "כאשר צוה ה'
את משה", פי שהיתה עשייתו לכתחלה רק
לשמה כאשר צוה ה' אל משה דייקא, אבל
בהחצר ששם הוא מקום אסיפת העם, ושם
צריכים כל בני ישראל לבא מדי פעם בפעם,
לא רצה הקב"ה להפקיע את פשוטי העם
שאין עבודתם כולה לשמה, ולכן לא הקפיד
הכתוב להודיע שגם החצר היה "כאשר צוה ה'
את משה", אלא אדרבה יכנסו הכל אפי" שאל
לשמה, ומתוך שלא לשמה יבא לשמה.

2
שם חכמה
קונו

11

16

21

6

11

16

21

2

וכלפי מה שאמרו חז"ל (שבת קד, ב) הבא לטהר מסייעין לו ולאוקמי גירסא סייעתא מן שמיא בעי (מגילה ו, ב), ועוד אמרו (קדושין פב, א) יתפלל למי שהחכמה שלו, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, לג) הורני ה' דרך חקיה, ואמרו עוד (שם ל, ב) אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, ואי אפשר בשום אופן שיזכה האדם לשלמות האמתי בלי עזר ממרום, על כן נרמז כזאת בהקמת המשכן שאמר לו הקב"ה עסוק אתה בידך נראה כמקימו הוא נזקף מאליו, כי כן הוא באמת גם בבנין המקדש הפנימי אשר כל אדם מחוייב לבנות בלבנו פנימה לא יבוקש מהאדם רק ההתחלה והחפץ לעשות והקב"ה יגמור בעזר

שיוקם המשכן מאליו, ואף על פי כן מעלה עליו הכתוב כאלו האדם גמר המלאכה. אמנם כל זה בנוגע למדריגה הרמה בלמוד התורה ועבודה והשגת המושכלות, אולם בנוגע לראשית החכמה דהיינו יראת ה' הפשוטה שהיא ראשית דעת בנו צריך האדם להתחזק מאליו, כמאמר

חז"ל (ברכות לג, ב) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ואם המשכן בכללו רומז לכלל השלמות המעולה הגה החצר ומסך שער החצר ירמזון ליראה, כמאמר חז"ל בשבת לא-כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגובר שנמסרו לו מפתחות הפנימיות והתיצוניות לא נמסרו לו, הרי שמשלו את היראה לשער החצון המוביל לחדרי המלך ית"ש, ועל כן בכל סדר הקמת המשכן וכליו הרומזים לשלמות האדם כנ"ל שלא יזכה האדם בכחו לבדו אמר בכלם שהקים כאשר צוה ה' את משה כלומר על דרך שהקב"ה אמר לו עסוק אתה בידך והוא נזקף מאליו ועל דרך הבא לטהר מסייעין לו, אך בחצר ושער שלו הרומז ליראה שזה נמסר להאדם בעצמו ומי לנו גדול בזה ממשה רבנו ע"ה דכתיב גביה (דברים י, יב) מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה ואמרו חז"ל (ברכות שם) לגבי משה יראה מילתא זוטרתא, כי בדבר הזה השלים עצמו באופן היותר געלה, על כן בזה לא כתיב כאשר צוה ה' את משה אלא ויכל משה את המלאכה כי בנוגע ליראה לא היה רק מתחיל ונראה כמקימו אלא התחיל וגם גמר ויכל בעצמו את המלאכה.

ויברך אותם משה (לט, מג).

בוואלוז'ין גר יהודי עשיר בשם ר' יצחק. בנוסף לעשרו הרב, היה ר' יצחק גם תלמיד חכם גדול ומדקדק במצוות. לרגל מסחרו מרבה היה בנסיעות ארוכות, ובשובו מביא היה לבני ביתו מתנות יקרות. פעם אחת, לפני שיצא למסע, בקשה ממנו אשתו שבשובו, במקום מתנות, יקנה לביתם ש"ס שלם מפואר. באותם ימים ש"ס שלם היה יקר מאד, אולם ר' יצחק נעתר לבקשת אשתו, וכאשר חזר ממסעו קיים את בקשתה והביא לביתם ש"ס מפואר. כדי לזכות את הרבים, החליטו ר' יצחק ואשתו, להשאיל לבני העיר חלקים מהש"ס, כדי שיוכלו לעמול בתורה. המשיך ר' יצחק בעסקיו ואשתו ניהלה את השאלת הש"ס. פעם אחת הגיע לוואלוז'ין הגאון רבי אריה לייב, בעל הספר "שאגת אריה". שמע הגאון כי בבית מסוים בעיר ניתן לשאול מסכתות ש"ס, ואכן מיד פנה לביתו של ר' יצחק. האשה, שהתרגשה מאד מבואו של הגאון לביתם, אמרה: אל לך לטרות, בכל פעם שתרצה מסכת מהש"ס, אשלח אחד ממשרתי שיביא את הכרך המבוקש למקום בו מתארח הרב. שהה הרב בעיר ימים רבים, ובאמת, בכל אותם ימים כאשר היה צריך למסכת, שלחה לו האשה לבית מארחיו את הכרך המבוקש. לפני שעזב את העיר, בא הגאון לביתו של רבי יצחק וברך אותו ואת אשתו הצדקת, וכך אמר: מברך אני אתכם, שתזכו לשני בנים שיאירו את עיניהם של ישראל בתורתם! הבן האחד, אברכו שיזכה ללמד את הש"ס לרבים, ואת הבן השני אברך, שידע את כל התורה כוכה עד שכא יזדקק לש"ס...

נתקיימה ברכתו של הרב הצדיק במלואה ולרבי יצחק נולדו שני בנים. האחד היה הגאון רבי חיים מוואלוז'ין שהקים ישיבה וזכה להעמיד דורות של תלמידים, והשני, הוא ר' זלמן, אשר ידע את כל התורה כולה בעל פה...

הפתעה בלתי נעימה

ברם לכאורה, דווקא אם גורסים שהשראת השכינה במשכן היא נקודת-השיא של ספר "שמות", הרי שהספר מסתיים בצורה מעוררת תמיחה; במעין סימון-שאלה לגבי הקמת המשכן. והתמיהה מונחת בשני הפסוקים שהבאנו לעיל:

הראשון שבהם פותח ומתאר: "ויכס הענן את אוהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן". במבט ראשון, זהו המצב המבוקש; לכך בדיוק מצפים כולם: להשראת שכינה במשכן. אבל בפסוק הבא, ממתינה לנו התפתחות בלתי צפויה: "ולא יכול משה לבוא אל אוהל מועד כי שכן עליו הענן". מעמד די מביך. לאחר עבודה מאומצת של כלל ישראל במשך חודשים, ולאחר שישראל מייחלים בסתר-לבם שהשראת השכינה במשכן תבשר סליחה על חטא העגל – והנה לפתע, משה רבנו, מנהיגם של ישראל, אינו יכול להיכנס למשכן! המשכן מלא בכבוד ה' עד אפס מקום.

לב העם מפרפר ומחסר-פעימה: היש בזה רמז כלשהו מן השמים...? אמנם נכון; יש לנו תשובה לתמיהה זו: כרגע, בסוף ספר "שמות", אין משה יכול להיכנס – אבל בראש ספר "ויקרא" מסופר מה שקרה מיד אחר כך: "ויקרא אל משה, וידבר ה' אליו מאוהל מועד לאמר" (ויק' א, א); ה' קרא אל משה, ואז אכן הצליח משה להיכנס אל האוהל. ענה-ה' שמילא את כל המשכן, נצטמצם ושכן מעתה מעל הארון שבקודש-הקודשים, וכך ניתן היה להיכנס אל האוהל (רשבי"ם). אבל בכל זאת: אם תכלית המשכן היא בין השאר: "ונועדתי לך שם ודיברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים" (שמות כה, כב), הרי שמן הראוי היה לסיים את ספר הגאולה בכך שמשה נכנס לאוהל מועד; בזה שה' קורא לו ומדבר אליו. שכן ב-ברגע שהבכיר שבישראל נכנס לאוהל מועד, ושכינה מדברת עמו פנים-אל-פנים, אז באמת – כדברי הרמב"ן – ניתן אכן לומר שנשלמה מעלת ישראל. ובמקום זאת, מסיים הספר כאילו בתחושה של ריחוק-מה מצד ה'; משה אינו יכול לבוא אל אוהל מועד, ושכינה עדיין אינה מדברת עמו.

שני רעים

– ואולי מותר לתרץ ולומר כך:

אמת היא, שיעודו של המשכן הוא להראות קרבת-אלקים. להביע את הקרבה והרעות לעם ישראל; את היושכנתי בתוכם, את הקול המדבר אל משה מבין שני הכרובים. וכן אחר-כך, במקדש-עולמים, המטרה היא שהכוהנים העובדים בו, אכן יקרבו בעבודתם את ישראל לאביהם שבשמים. – ואולם כל זה הוא מצד האהבה שבמקדש; מהיותו מקום האהבה הגדולה שבין הקדוש-ברוך-הוא לכנסת ישראל. אבל האהבה זקוקה גם ליראה. בה במידה שצריך אדם לשאוף לקרבת-אלקים, ומעלתו הגדולה ותכלית שלמותו בעולם-הזה, היא להיות אוהב ה' המקיים את מצוותיו מתוך אהבה – באותה מידה חייבת אהבה זו להיות מלווה ביראת-ה'; יראה שתשמש לה יסוד איתן ובסיס מוצק.

וקניית היראה אינה עניין שנרכש כדרך-אגב, אלא היא עניין שלם לעצמו; עבודה בפני עצמה. בתוך הקרבה ואהבת הבורא – לדעת גם את המרחק; לא להתקרב יתר על המידה.

להדגיש את המרחק האינסופי

והעד הגדול: מעמד נתינת-התורה.

עם ישראל עומד לקבל חמדה גנוזה. הקדוש-ברוך-הוא מעדיף את

1 ישראל על פני מלאכי השרת, שביקשו את התורה לעצמם, וחנה
מתקרבת הבריאה לרגע שעבורו נוצרה: נתינת התורה לישראל (תנחומא
ברא' א). אלא שלכל המעמד שתוכו רצוף אהבה – יש להקדים את
היראה. ראשית, פרישה מביתם למשך שלושה ימים. ושנית, שלושת
ימי-הגבלה: יש לתחם את ההר, "והגבלת את העם סביב לאמר:
השמרו לכם עלות בהר ונגוע בקצהו" (שמות יט, י"ג). ולכאורה, מה
כבר יקרה אם מישהו אכן יגע בקצה ההר? וכי קיים "חשש" שמישהו
ימשש, חלילה, את השכינה?

– אלא שעם האהבה הגדולה של מתן-תורה, צריך גם את היראה;
את המורה לקרב אל השכינה. כי אהבה בלי יראה – אין לה יכולת

קיום.

בחינה זו, משמשת גם בחנוכת המשכן. פבסיס לאהבה הגדולה שצריך
המשכן לסמל, חייב הוא להיווסד על אדני-היראה. שבן-תמותה ידע את
המרחק האינסופי הפעור בינו לבין השכינה; שיידע שאינו אלא בשר-
ודם, יציר-חומר, ואיך מעז הוא לגשת למקום אש אוכלת, למקום
משכנו של מלך-מלכי-המלכים.

אחר הקדמה זו: "הביאני המלך חדריו" (שה"ש א, ד). כעת בא
מקומה של החובה לדבוק בשכינה; עתה יכנסו הכוהנים להיכל ויעבדו
כאשר ציווה ה'. אבל הלקח הראשון שהמשכן מלמד הוא, שגם משה
אישה-אלקים, נאמן-ביתו של ה', גם הוא אינו יכול לעמוד לפני מלך
עולמים.

המקדש: "וגילו ברעדה" (תהי' ב, יא)

ומה הראיה לנחיצותה הגדולה של היראה במקדש?

– ממצוות מעשר-שני, שמצווה האדם לעלות ולאכול בירושלים. הנה
בא האדם, עוזב את ביתו, שדותיו, כרמיו וכל אשר לו, ועולה בשמחה
לירושלים לקיים את מצוות בוראו. אומרת התורה, שאדם זה עתיד
לצאת מעליה זו ירושלימה עם מטען רוחני: "למען תלמד ליראה את
ה' אלקיך כל הימים" (דברי יד, כב). היינו מצפים שיהיה כתוב: למען
תקרב אל ה'; למען תאהב את ה' אלקיך – אבל הכתוב מזכיר רק
את היראה. וכמו שמביאים ה"תוספות" מן המדרש, שעלידי ששוהה
בירושלים ורואה כוהנים ולוויים עסוקים במלאכת-שמים, יקח לקח
ויספוג יראת-שמים (תוד"ה: כי, ב"ב כא.).

אמנם, מן הסתם ישפיע עליו המקדש גם אהבת-ה' מלוא-החופן – אבל
התורה בחרה להדגיש דווקא את הנקודה של "למען תלמד ליראה ה'".
ראה את זהירות הכוהן בעבודתו; כיצד הוא מקבל את הדם בזריזות,
ומוליך אותו בדיוק כנדרש; כיצד הוא מזה בדיוק במקום הדרוש, לא
שמאלה ולא ימינה ממנו, ובידו הימנית דווקא ולא בשמאלית. כי כל
סטיה מדרישות ההלכה – פוגמת בקורבן.

עבודת המקדש, חייבת איפוא לכלול מימד רב של דיוק; לדעת
בדיוק את גבול המותר והאסור: כוהן שמרוב זריזות בעבודת ה'
ישחט קורבן רגע לפני זמנו – הזבח פסול; ואם הקריב אותו רגע
לאחר המועד – שוב פסל את הקורבן. יש לדעת גם עד היכן מותר
לישראל וללוי להיכנס בעזרה; מהיכן אסור גם לכוהן להיכנס שלא
לשם עבודה; עד היכן מותרים אנשים בדרגות טומאה שונות להיכנס,
ועוד ועוד לפרטי פרטים. התבוננות במכלול רחב זה של זהירות
ודקדקנות בעבודה, יביא אותך "ליראה את ה' אלקיך כל הימים".

נמצא אם כן, שכאשר בחרה התורה לסיים את ספר "שמות" דווקא בנקודה בה אין משה יכול לגשת אל הקודש, הרי שבוזה הדגישה את גאולתם המושלמת של ישראל! בזה הבליטה את שובם למעלת אבותם. כי רק כאשר רואים אנו, שגם אדם גדול כמשה רבינו אינו יכול להיכנס; שיש מקום שגם משה רבינו מוגבל מלקרב אליו - דווקא בזה מתבטאת השראת השכינה בישראל. זאת העדות הנאמנה, ששכינה שורה בישראל במלוא עוזה.

וביתר הסבר: להיכנס - אפשר לכל מקום. אני יכול להיכנס לתל-אביב, ליפו, ואם ארצה, חס-ושלום, לניו-יורק וללונדון (אלא שיש בזה הגבלות הלכתיות). לכל אלה יכול כל אחד להיכנס בכל עת שיחפוץ, ואפשרות פתוחה זו, מוכיחה שאין שכינה שורה במקומות אלה מעבר למקובל.

היכן יש התגלות מירבית של שכינה? - במקום בו אי אפשר להיכנס. אם למשכן אי אפשר להיכנס, משמע שמתקיים: "ושכנתי בתוכם"; דווקא אם "לא יכול משה לבוא אל אוהל מועד" - זוהי ההוכחה הטובה ביותר ש"אלקים ניצב בעדת אל" (תהלי' פב, א); שישראל שבו סוף-סוף למעלת אבותם.

"ומקדשי תיקאו" (ויק' יט, ל)

גם המאורע שאירע כעבור מספר ימים - מות נדב ואביהוא (ויק' יט, ב) - מוכיח שוב את משקלה המכריע של היראה במקדש. חנוכת המשכן נערכת, דווקא בסימן מיתתם של אותם צדיקים. אנו הרי היינו מצפים להיפך: שביום גדול וקדוש זה, יניחו מן השמים כתר-זהב על ראש אהרן ובניו; היינו מצפים לראות אות לאהבה הגדולה; מעין פתיחה משמחת להשראת שכינה בישראל - אך לא כך היה. דווקא מיתתם של צדיקים, סילוקם של בני אהרן, היא שאירעה בחנוכת המשכן. הקדוש-ברוך-הוא בוחר לקדש שמו מיד עם הקמת המשכן, דווקא בדרך של יראה.

כי אדם צריך לדעת את מקומו. לדעת, שכדי לגשת אל הקודש, עליו להיות כפוף להלכות עבודת המקדש; שהוא אינו יכול להקטיר קטורת אשר לא ציווה ה', או להיכנס באופן שאינו מתאים - כדעות השונות בהסבר חטא נדב ואביהוא (ויק' כ, ח-ט). ואף שתכלית המשכן היא כמובן האהבה, הבעת הקרבה לישראל סגולתו - אבל כאן הראנו ה', שהדרך לאהבה מקדימה ועוברת במסלול היראה.

על פי זה מובן, שגם מותו של עזא בעת העלאת ארון-ה' בימי דוד (ש"ב ו), לא היה מקרי כלל ועיקר. גם כאן היתה הכוונה זהה: ללמד שאי אפשר לקרב אל ארון ה', אם אין קריבה זו נעשית "כמשפט" - בנשיאתו בכתף ולא בעגלה - כפי שהודה דוד (דה"א טו, יג). ומדוע לא אירע דבר דומה בחנוכת מקדש שלמה? - אולי משום תפילתו המקדימה של דוד ב"מזמור שיר חנוכת הבית": "מה בצע בדמי ברדתי אל שחתי" (תהלי' ל, א ו). דוד מבקש, ש"מספדו" שלו מפרץ עזה "יהפוך לו למחולי", ומתפלל "למען יזמרך כבוד..". (שם, יג) - שכבוד-ה' ישרה מתוך שמחה וזמרה - "ולא ידום"; שלא יהיה צורך ב"ידום אהרן" כבחנוכת המשכן (ויק' שם, ג).

חוץ-לארץ: חיים קלים וחסרי משמעות

ועיקרון יסודי זה, נכון לא רק ביחס שבין עבודת ה' לעבודה-זרה, להבדיל, אלא מצוי גם בתוך מסגרת עבודת ה'. כך למשל בתחום קדושת המקום:

חוץ-לארץ, היא ונתרנית לעומת ארץ-ישראל. בחוץ-לארץ אין לך בעיות של שמיטה, של תרומות ומעשרות; ערלה אמנם נוהגת בחוץ-לארץ, אבל בספק-עורלה כבר מקילים (ערלה ג, ט). והסיבה: חוצה-לארץ מרוחקת מה'; היא אינה מקום שכינה.

„כופר משלו אתן לו תשר [מתנה] כי מלפניו הון וכבוד ועושר. להצדיק אנוש להמציא לו כושר [זכות] שת לו פדיון למצוא אושר [שמחה]” — יש להקשות — מה מועיל מה שהאדם נותן מחצית השקל לה? הלא אמר דוד המלך ע”ה „כי ממך הכל ומיידך נתנו לך” (דה”א כט: יד), וכיון שהעולם ומלואו שייכים להקב”ה, אפילו אם יתן איש כל הון ביתו, במה יוכל האדם לפדות את נפשו עם ממון שאינו שלו? התירוץ הוא, שזה דומה למה שאחז”ל: שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו ברשותו (פסחים ו:). וכן הכא, הקב”ה מחשיב את הכסף שנותן האדם, אע”ג ד”לי הכסף ולי הזהב נאום ה’, באילנו זה באמת שייך לו, ובוזה מכפר על נפשו. ושמעתי חמור הגיר אברהם יעקב הכהן פאס, שליט”א, שהטעים את זה במשל לאב הנותן לבנו מעות, בכדי לאפשר לבנו לתת לו (לאב) מוזה. וזהו כוונת הפיוט: „כופר משלו אתן לו תשר” — כסף הכופר באמת שייך להקב”ה, שהרי „מלפניו הון וכבוד ועושר”. אמנם, מהמלת המקום עלינו, „להצדיק אנוש להמציא לו כושר, שת לו פדיון למצוא אושר” במה שמחשיב את הממון כאילו באמת שייך להאדם ומכפר על נפשו.

13

משה
אשר
אשר

14
שקל קל (10)

ונראה לומר עוד טעם נוסף לדין זה דבאחד באדר משמיעין על השקלים, והוא, דהנה כפי רבינו בחיי עה”ת פר’ כי תשא כתב להק’, דהנה הרי הטעם של מחצית השקל הוא משום שאסור לספור את עם ישראל, ולכן נצטוו להביא חצאי שקלים כדי שיעיז יוכלו למנות, ולכאור אינו מובן, למה נצטוו להביא דוקא חצי שקל ולא שקל שלם, ואף הזהירה התורה בפר’ כי תשא להעשיר לא ירבה והעני לא ימעט, והביא שם כמה טעמים לזה, ואכן מובא בשם הקדמונים ז”ל, דענין הבאת מחצית השקל ולא שקל שלם הוא כדי ללמד את האדם מידת הענוה, שלעולם לא ירגיש את עצמו כמו אדם שלם, אלא יידע תמיד שכרוחניות הוא עדיין רק בבחי’ חצי ושבר בעלמא, ושיהיה לו על זה לב נשבר, עכ”ד, [וכעין זה יעוי’ בס’ נועם אלימלך פר’ כי תשא וז”ל, לא יחזיק עצמו במדריגה גדולה, רק שאינו אלא מחצית, עכ”ל, ועי’ עוד בבעל הטורים ריש פר’ תרומה, על מה שנאמר שם דכל מידות הארון של המשכן היו עם מידת חציו, אמתיים וחציו ארכו ואמה וחציו רוחבו ואמה וחציו קומתו, וביאר שם כזה וז”ל, כל מידותיו היו שכורות בחצאי אמות, כי הארון רומז לתורה, ללמד שכל מי שלומד תורה צריך לשבר ולהשפיל עצמו, עכ”ל, והיינו, דענין חציו מורה על ענוה ושפלות הרוח, וכן הוא ענין מחצית השקל, וכמש”נ], ומעתה י”ל, דלכן גיב באחד באדר משמיעין על השקלים, שהרי לעיל אות א’ נתבאר, דחודש אדר הוא זמן של השראת השכינה, עיי”ש, ולכן, כבר ביום הראשון של חודש אדר צריך להכריז על ענין השקלים, וזהו כדי לעורר על מידת הענוה, שהרי על בעל גאווה אמרו חז”ל כגמ’ סוטה ה’ א’ אין אני והוא יכולין לדור בכפיפה אחת, וכבר כתב באגרת הרמב”ן וז”ל,

וכאשר תתנהג במידת הענוה וכו’ אז תשרה עליך רוח השכינה וזו כבודה, עכ”ל, וכן נאמר את דכא ושפל רוח אשכון, ואם כן, התנאי הראשון להשראת השכינה הוא חיוק מידת הענוה, וזהו אנו רומזין ע”י הכרזת השקלים, ודוק, [וכעין זה אי’ לענין

ובזה נראה לכאור ענין נוסף, והוא, דהנה במדרש תנחומא (פר’ כי תשא ג’) איתא וז”ל, „אמר משה לפני הקב”ה, משאני מת אין אני נזכר, א”ל הקב”ה, כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשך, כך בכל שנה ושנה שקוראין אותה לפני, כאילו אתה עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשך, עכ”ל, והדברים צ”ב, למה דוקא ע”י מצות מחצית השקל וע”י קריאת פרשת שקלים זוכין לזקיפות ראש, ועי’ עוד כגמ’ בבא בתרא דף י’ ב’, אמר משה לפני הקב”ה, רבשע במה תרום קרן ישראל, אמר לו בכי תשא את ראש, עיי”ש, והיינו נמי כנ”ל דע”י ענין השקלים זוכין להרמת קרנם של ישראל, וצ”ב מהו הטעם לזה, ועוד ראיתי שהעירו על דברי חז”ל הנ”ל, דלכאור אינו מובן מהו שחשש משה רבינו ע”ה משאני מת אין אני נזכר, והרי כל התורה נקראת על שמו תורת משה, וכמו שנאמר זכרו תורת משה עבדי, וכמבואר כגמ’ שבת דף פ”ח א’, עיי”ש, ואיך לא יהיה נזכר, ועוד צ”ב עיקר

7

ענין זה, מה איכפת לו למשה רבינו ע"ה אם יהיה נזכר או לאו, וצ"ב, ונראה לבאר
בזה, דהנה משה רבינו ע"ה היה "עמוד הענוה", וכמו שנאמר (פר' בהעלותך) "זהאיש
משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה". ואם כן י"ל דעיקר חששו של משה
רבינו ע"ה היה על ענין זה, כלומר, דהוא חשש שמא אחרי שימות לא יהיה נזכר,
דהיינו שלא יזכרו את מה שהיה מחנך אותם על מידת הענוה, שהיא יסוד לכל התורה
כולה, נוכמאמר חז"ל בגמ' תענית דף ז' ב' דתורה נמשלה למים, מה מים יורדין
למקום נמוך אף התורה כן, עיי"ש, ורבינו חיים מוואלוז'ין זצ"ל כתב, דלכן ג"כ משה
רבינו ע"ה שהיה גדול כל הדורות בתורה הוא היה ג"כ גדול הענוים, דהא בהא תליא,

15

וכמו כן הענוה היא שורש המידות הטובות וכמו שכתב באגרת הרמב"ן ז"ל, וכאשר
תנצל מן הכעס תעלה על לבך מידת הענוה שהיא מידה טובה מכל המידות הטובות,
עכ"ל, ועל זה השיב לו הקב"ה, דע"י ענין מחצית השקל יהיה נזכר, והביאור בזה הוא
עפ"י הג"ל, דענין מחצית השקל הוא להורות על מידת הענוה, וכמו שנתבאר, ואם כן,
הרי ע"י מצות מחצית השקל ימשיכו בדרכו של משה רבינו ע"ה במידת הענוה, ודו"ק.

ולכן ג"כ ע"י מצוה זו זוכין ישראל להרמת קרנם ולבחי' של "זוקף את ראשן"
וכמבואר בגמ' כ"ב שם ובמדרש תנחומא שם, והביאור בזה הוא, דהנה נאמר "משפיל
גאים ה' ומגביה שפלים", והיינו, דכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו, וכל הבורח מן
הכבוד הכבוד רודף אחריו, וכן כתב באגרת הרמב"ן ז"ל, "הקב"ה ברצונו מגביה
שפלים, לכן השפל עצמך וינשאך המקום". עכ"ל. ולכן, כיון דע"י מצות מחצית השקל
וקריאת פרשת שקלים אנו מעוררים ומחזקים עצמינו בענין הענוה, לכן דוקא ע"י זה
זוכין להרמת קרנינו ולזקיפות ראש, ודו"ק.